राजस्थान बोर्ड कक्षा 10 संस्कृतम् 2020 मॉडल पेपर-1

RBSE CLASS 10 SANSKRITAM 2020 MODEL PAPER - 1

समय : 3¼ (सपाद होरात्रयम्) अधिकतमांका: 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

(1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांक: अनिवार्यतः लेख्यः।

(2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

(3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।

(4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीया।

(5) सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषायैव उत्तरणीयाः।

1. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठितगद्यांशस्य सप्रसङ्गं हिन्दीभाषायाम् अनुवाद। लिखत- 5

सूरजमल्लस्य अपरम्एक नामसुजानसिंह:इत्यासीत्। अष्टादशशताब्दस्य भारतस्य नायकेषुअन्यतमःआसीत्सूरजमल्लः। तस्यजनिःतदाअभूत् यदा भारतदेशस्य राजनीतिः अत्यन्तं दोलायमाना आसीत्, भारतं च विध्वंसक-शक्तीनां बाहुपाशे सर्वथा निबद्धम् आसीत्। नादिरशाहः, अहमदशाहः अब्दाली इत्येताभ्यां पापिभ्याम् उत्तर-भारते महता प्रमाणेन नवरधाः गोवधाश्च क्रियन्ते स्म, तीर्थानि मन्दिराणि च विध्वंस्तानि क्रियन्ते स्म।

अथवा

शिक्षा-प्रसाराय कृतभूरिश्रमेण स्वामिना 'ग्रामोत्थान विद्यापीठ, संगरिया' इत्यास्य संस्थापनं कृतम्। ग्राम्यक्षेत्रेषु तेन उपत्रिशतं (300) शिक्षाशालाः, उपपञ्चाशच्च (50) छात्रावासा: स्थापिताः। शिक्षाक्षेत्रे स्वामिनः श्रमः पं. मदनमोहनमालवीयस्य पुरुषार्थं स्मारयति। योग्यमेव स्वामिवर्यः 'शिक्षा-सन्तः' इति विरुदेन भूषितः। http://www.rbseonline.com

समाज-सुधारकः केशवानन्दः मरुप्रदेशे व्याप्तानां मृत्यु-भोजनं, बाल-विवाहः, नार्युत्पीडनं, यौतुकप्रथा अवगुण्ठनप्रथा, अस्पृश्यता, मद्यसेवनम् इत्यादीनां कुप्रथानाम् निवारणाय सदैव सचेष्टः आसीत्।

2. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठितपद्यांशस्य सप्रसङ्ग संस्कृतभाषायाम् अनुवादं लिखत- 5

मरुः सुवर्णो न हि येन दृष्टः किं तेन दृष्टं कुहचित सुदृश्यम्। अथवा रवेः कवेः किं समरस्य सारं, कृषेर्भयं किं किमदन्ति भृङ्गा।

स्फुटं मरौ भान्ति सुमेरुशृङ्गाः शिलासु कृष्णासु न ते हि मृग्याः॥ सदा भयं चाप्यभयञ्च केषां, भागीरथीतीरसमाश्रितानाम् ॥

3. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठित पद्यांशस्य सप्रसङ्गं संस्कृते व्याख्या कार्या- 4

शरीर-विज्ञान-विचक्षणेन प्रशंसितोऽयं चरकेश्वरेण।

स्नेहार्द्र-भावैकरसैर्विशिष्ट: शुष्कोऽपि नित्यं सरसः स देशः॥

अथवा

सीमन्तिनीषु का शान्ता, राजा कोऽभूद्गुणोत्तमः।

विद्वद्भि का सदा वन्द्या अत्रैवोक्तं न बुध्यते॥

4. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठितनाट्यांशस्य सप्रसङ्ग संस्कृते व्याख्या कार्या- 3

एकः सहचर: - हा धिक्! एते भिल्ला: सत्यम् एव वदन्ति। अय समय: देशाय धर्माय च न शोभनः। परं कितना प्रभो! बलिं ददातु मम भवान् अनेन। न आत्मचक्षुषा मेवाड़भूमे: दुर्दशा द्रष्टं शक्यते।

द्वितीयः सहचरः - सत्यम् एव साम्प्रतं जीवनं नरकायते। भिल्लाः_हा। अस्माकम अपि जीवनेन को लाभ:? यदि वयं देशरक्षायै न किम् अपि कर्तुं समर्थाः, तदा मरणम् एव अस्माकं श्रेयस्करम्।

प्रतापः – हा धिक ! भवन्त: सर्वे इदं कि कुर्वन्ति? आत्महनन महत्पाप वर्तते। स्थीयता स्थीयताम्। कष्टानि सोढ़वा वीरगत्या मरणं कल्याणकर कथ्यते। इत्थम् आत्महननं तु नपुंसकानां कर्म। किञ्चिद् धैर्येण, विचारयन्तु।

अथवा

बाल: - जृम्भस्व सिंह! दन्तांस्ते गणयिष्ये।।

प्रथमा: - अविनीत, किं नोऽपत्यनिर्विशेषाणि सत्वानि विप्रकरोषि? हन्त, वर्धते ते संरम्भः। स्थाने खलु ऋषिजनेन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि।

द्वितीयः - एषा खलु केसरिणी त्वां लङ्घयिष्यति यदि तस्याः पुत्रकं न मुञ्चसि।

बालः - (सस्मितम्) अहो, बलीयः खलु भीतोऽस्मि। (इत्यधरं दर्शयति)

प्रथमाः - वत्स, एनं बालमृगेन्द्र मुञ्च। अपरं ते क्रीडनकं दास्यामि।

बाल: - कुत्र? देह्येतत्। (इति हस्तं प्रसारयति)

5. अधोलिखितेषु अष्टसु केषाञ्चन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखत- ½x6 = 3

(i) प्रमुखाः उपनिषदः कति पाठ्यन्ते पठ्यन्ते च?

(ii) 'यो यद्वपति बीजं हि लभते तादृशं फलम्' पाठानुसारेण गङ्गदत्तस्य आश्रयः क्व आसीत्?

(iii) सूरजमल्लस्य मृत्यु कुत्र अभवत्?

(iv) 'मरु सौन्दर्यम्' पाठानुसारेण कुरङ्गमाणाम् किं शोभते?

(v) भिल्लाः किं कर्तुम् उद्यता: भवन्ति स्म ?

(vi) परमोधर्म: किमस्ति?

(vii) केशवानन्देन संस्कृत-पाठशाला कुत्र स्थापिता?

(viii) प्रताप: कस्मिन् युद्धे बहुशौर्यं प्रदर्शितवान् ?

निर्देशः प्रश्न संख्या 6-9 पर्यन्तं रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

6. <u>तस्यारयः</u> विस्मिता: जायन्ते स्म। 1

7. विद्यासमृद्धः <u>भवता</u> विधेयः। 1

8. परमेश्वरोऽपि <u>निष्ठुरो</u> जातः। 1

9. गुरुगतां विद्यां <u>शुश्रुषुः</u> अधिगच्छति। 1

10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत। 1½ x 2=3

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत अद्य स्वस्थं स्वच्छं पर्यावरणस्य आवश्यकता वर्तते । पर्यावरणस्य रक्षा धर्मसम्मतमेव अस्ति। इति अस्माकं ऋषयः प्रतिपादितवन्त। आवश्यकं वर्तते यद वयं स्वजीवनं सन्तलितं कर्मः। प्रकतेः संसाधनानां संरक्षणं कुर्मः। अपशिष्ट पदार्थानामवकरस्य वा निक्षेपण सावधानेन कुर्मः। अद्य प्रदूषणाद् निवारणार्थ सर्वकारेण महान्तः प्रयासाः क्रियन्ते । तेषु प्रयासेषु वयमपि सहभागिनेः भवाम। अधिकाधिक वृक्षारोपणं तेषां संरक्षणं चं कुर्मः। प्राकृतिक जलस्रोतानां सुरक्षां कुर्मः।

अनेन एव सौरोर्जायाः वायर्जायाः च उपयोगं कुर्मः। सर्वत्र स्वच्छता च पालयामः। जीवमात्रस्य संरक्षणं कुर्मः। नदीतडागवापीना च स्वच्छतां स्थापयामः। ध्वनि विस्तारकयंत्राणां उपयोगं अवरोधयामः पर्यावरणस्य महत्वमावश्यकतां च संस्मृत्य सर्वे वयं तस्य संरक्षणाय प्रयत्नं करिष्यामः। तर्हि विश्वः सखी-सम्पन्नश्च भविष्यति। तदैव अस्माकं सर्वे भवन्तुः सुखिनः सर्वे सन्तु निरामया।' कामना सफला भविष्यति।

(क) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। 1

(ख) यथानिर्देशं प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत- 1 x 5 = 5

(i) अद्य कीदृश्यस्य पर्यावरणस्य आवश्यकता वर्तते?

(ii) 'पर्यावरणस्य रक्षा धर्मसम्मतमेक' इति के प्रतिपादयन्ति?

(iii) कस्य उर्जायाः प्रयोगः कर्त्तव्यः?

(iv) वयं स्वजीवनं कीदृशं कुर्मः?

(v) अद्य कस्य आवश्यकता वर्तते?

(ग) यथानिर्देशं प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत- 1x4=4

(i) 'स्वच्छ पर्यावरणम्' अत्र विशेष्यपदं किम्?

(ii) "सहभागिनः भवामः' अत्र'भवामः' क्रियापदस्य कर्तपदं लिखत।

(iii) 'नीरोगाः' इति पदस्य स्थाने अनुच्छेदे किम् समानार्थी पदं प्रयुक्तम्?

(iv) 'दु:खिनः' इति पदस्य

12. अधोलिखितपदयोः सन्धि विच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत- 1+1=2

(i) धन्यास्तु (ii) तन्निरूप्यतां

13. अधोलिखित पदयोः सन्धि कृत्वा सन्धेः नामार्पि लिखत- 1+1=2

(i) शे + अनम् (ii) नारी + उत्पीडनम्

14. अधोलिखितरेखाङ्कित-पदेषु समस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत- 1×3=3

(i) <u>रामः च लक्ष्मणः</u> च विश्वामित्रस्य शिष्यौ आस्ताम्।

(ii) अयं संसार: <u>मरणशीलः</u> अस्ति।

(iii) सः <u>प्रतिदिनं</u> दानं करोति स्म।

15. अधोलिखित रेखाङ्कितपदेषु विभक्तिं तत् कारणं च लिखत- 1×3=3

(i) सः <u>कृपणं</u> धनं हरति।

(ii) प्रियंका <u>सरलतया</u> लिखति।

(iii) माता <u>भूमेः</u> गुरुतरा अस्ति।

16. कोष्ठकेषु प्रदत्त-प्रकृति प्रत्ययानुसारं शब्द-निर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत-

(i) छात्रैः समये विद्यालयः (गम् + तव्यत्) ________

(ii) अद्य अस्माकं (वर्ष + ठक् + ङीप) ________परीक्षा आरभते।

17. अधोलिखित वाक्ययो: रेखाङ्कितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथक् कृत्वा लिखत- 1+1=2

(i) <u>मन्त्रिणः</u> सदसि भाषन्ते। (ii) <u>वर्तमाना</u> शिक्षा पद्धति सुकरा।

18. मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत- 1×3=3

बहिः, अपि, यथा, कुत्र

(i) यः क्रीडति अहम् ______क्रीडामि। (ii) भवती _________ पठति।

(iii) ___________ गुरुः तथा शिष्यः।

प्रश्न संख्या 19-21 पर्यन्तम् अधोलिखित वाक्यानांवाच्यपरिवर्तनं कृत्वां लिखत-

19. वृक्षाः फलानि ददति। 1

20. छात्राः गुरूम् नमन्ति। 1

21. पापी पापं करोति। 1

22. घटिकाचित्रस्य सहायतया अङ्कानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करणीयम् (रिक्त स्थाने) 1+1=2

(क) 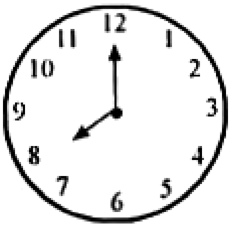

(ख) 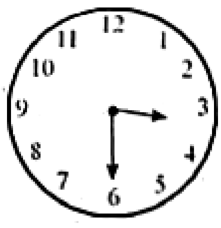

(क) सः _______ वादने विद्यालयं गच्छति। (ख) सः _______ वाद्ने गृहम् आगच्छति।

23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखत- 1×3 = 3

(i) त्वं कुत्र गच्छामि ? (ii) किं सा ह्यः आगमिष्यति? (iii) सः अपि जलं पास्यसि।

24. भवती कनकग्रामवासिनी रेखा स्वकीयां सखीम् अंकितां प्रति 'संस्कृतभाषाशिक्षणम्' इति विषये पत्रं लिखतु। 2 x 8 = 4

अथवा

चरित्र-प्रमाण-पत्र प्रास्त्यर्थं मञ्जूषायाः उचित पदैः पूरयत-

मञ्जूषा-प्रदाय, भाषायाः, पत्रस्य, भवन्तः, प्रधानाचार्यमहोदयः, निवेदनम्, सेवायाम्, कारणात्, वर्तते, प्रतियोगितायाम्

____

श्रीमन्तः प्रधानाचार्य

राजकीयः माध्यमिक विद्यालयः,

जयपुरम्।

विषयः-चरित्र-प्रमाण-पत्र-प्रास्त्यर्थं प्रार्थना-पत्रम्।

महोदयः,

सविनयं निवेदनम् अस्ति यत् अहं आंग्ल _______वाद-विवाद ______ भागं ग्रहीतुम इच्छामि। एतत् चरित्र-प्रमाण ______आवश्यकता _______|

अतः प्रार्थना अस्ति यत् मह्यं चरित्र-प्रमाण-पत्रं _______अनुग्रहीष्यन्ति _______ सधन्यवाद ।

दिनाङ्क: 25.03.20____

भवदाज्ञाकारी शिष्यः

अनूपः

25. मंजूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा पितापुत्रयोः मध्ये योगदिवसविषये संवादं पूरयतु। ½ x 8=4

कुर्वन्ति, आगच्छ, जूनमासस्य, कार्यक्रमः, शक्नोमि, अस्माकम्, योगदिवसे, अन्तर्राष्ट्रियदिवसः

पुत्र – भोः पितः! _________ 19 दिनांक कः दिवसः भवति?

पिता – अरे ! तस्मिन् दिने तु_______ भवति।

पुत्रः – योगदिवसे के _______ भवन्ति?

पिता - _______ विश्वेजनाः प्राणायाम व्यायामं च कुर्वन्ति।

पुत्र - योगेन _______ स्वास्थ्यं सम्यक् भवति वा?

पिता - आम्। ये योगं _______ ते रुग्णा: न भवन्ति।

पुत्र - तर्हि अहम् अपि योगं कर्तुं _______ वा ?

पिता – किमर्थं न, ______ आवां योगं करवाव।

26. अधोलिखितषड्वाक्येषु केषाञ्चन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादं लिखत-

1 x 4 = 4

(i) वे कल प्रयाग जायेंगे।	(ii) वे कभी भी चिन्ता न करें।

(iii) दीन पुरुष को देखकर मत हँसो। (iv) वीर सैनिकों ने अपने देश की रक्षा की।

(v) वन में मयूर नाचते हैं।	(vi) हमें रोजाना विद्यालय जाना चाहिए।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया संस्कृते षट्वाक्यानि निर्माय लिखत- ½ x 6 = 3

मञ्जूषा-एकः गजः, एका पिपीलिका, तुच्छं मत्वा, नो चेत्, शुण्डाग्रं, सत्ता, हेतुमिच्छति, मर्दयिष्यामि।

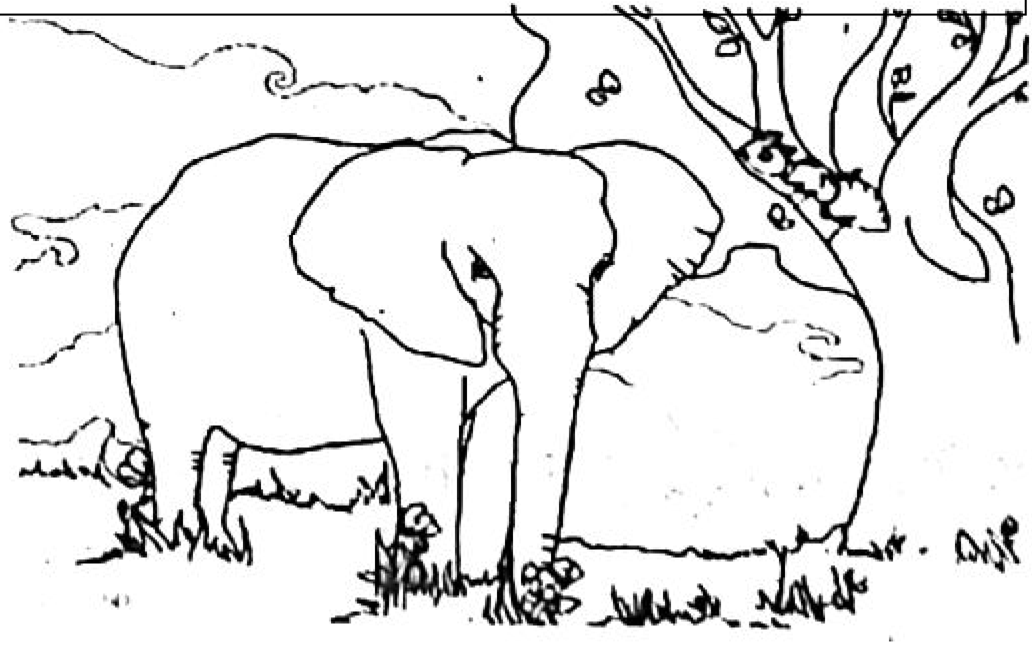

अथवा

अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहातया रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत-

अतिलोभी, नासीत्, उदरं, लुब्धः, स्वर्णाण्डं, ग्रामे

(i) एकस्मिन् ______ एकः कृषकः प्रतिवसति स्म।

(ii) तस्य कुक्कुटेषु एका कुक्कुटी नित्यमेकं ___ प्रसूते स्म।

(iii) कृषकः अति _____ आसीत्।

(iv) सः एकदा एव सर्वाणि अण्डानि ग्रहीतुमैच्छत् तस्या ______ व्यदारयत्।

(v) परञ्च ______ तंत्र एकमपि अण्डम्।

(vi) कृषकः महददुःखमनुभवन् सपश्चात्तापम् अवदत् "______ न कर्तव्यः।"

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रम संयोजनं कृत्वा लिखत- (कथा दृष्ट्या) ½ x 6 = 3

(i) सः जलं पातुं स्नातुं च प्रतिदिनम् सरितः तटम् अगच्छत्।

(ii) एकदा सौचिकस्य पुत्रः गजस्य करे सूचिकाम् अभिनत् ।

(iii) क्रुद्धः सन् गजः सरितः तटम् अगच्छत्। तत्र स्नात्वा जलं च पीत्वा, स्वकरे पङ्किलं जलम् आनयत्

(iv) तदा सौचिकस्य पुत्र: आत्मग्लानिम् अनुभूय अति-खिन्नः अभवत्।

(v) सौचिकस्य आपणे स्यूतेषु वस्त्रेषु असिंचत्।

(vi) एक गजः आसीत्।